

ПРОБЛЕМА ЖОРСТОКОСТІ: КЕЙС РОСІЙСЬКИХ ОКУПАНТІВ

Бородіна Наталія

В статті досліджується феномен жорстокості в контексті війни Росії проти України, причини дегуманізації, агресії і насильства як феноменів, які активно толеруються російським суспільством.

Ключові слова: дегуманізація, жорстокість, насильство, гендерні стереотипи, медіа-пропаганда.

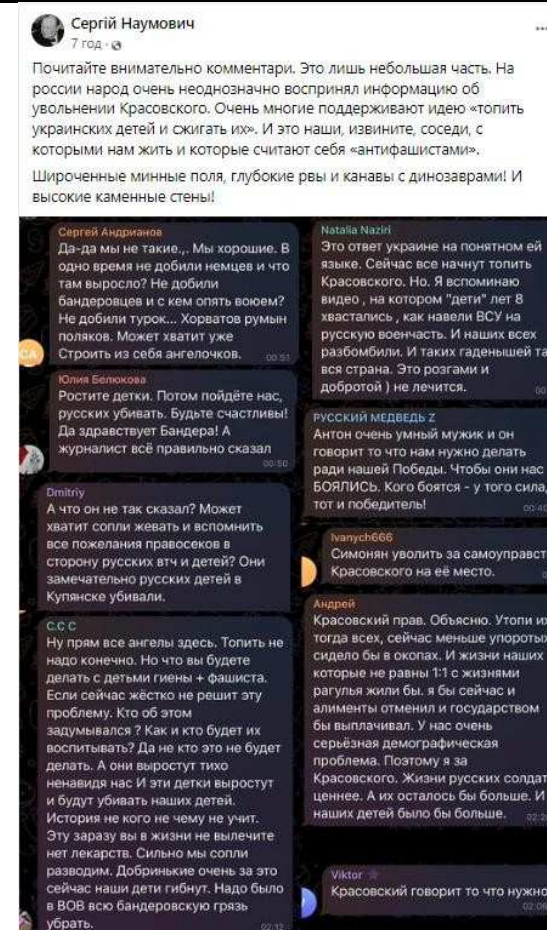
Проблема жорстокості є однією з типових проблем, про які всі говорять, але майже всі уникають заглиблення в сутність питання, його коріння та найглибший базис. Зазвичай ми багато обговорюємо деталі і конкретні ознаки жорстокої поведінки, з якою нам довелось зіткнутись (Нобелівську премію в 2022 році як раз отримала організація Center for Civil Liberties, яка фіксувала військові злочини російських загарбників). Це нагадує Гіппія з Сократом, у відомому діалозі, де Сократ питає: «Що таке прекрасне», А Гіппій думає, що відповів на питання, коли сказав «Прекрасне - це, наприклад, дівчина» [Платон].

Ми можемо навести дуже багато прикладів жорстокості (особливо серед російських загарбників), ми знаємо, як змінюється прояви жорстокості зараз, але залишаються відкритим питання, чому ми бачимо це зараз, коли людство досягло такого прогресу, коли існує старлінк та Nasa, і навіть світові пандемії успішно долаються. Чому жорстокість досі існує?

Кожна людина, якщо запитати про її цілі та плани, скаже, що хоче щастя і добра в тому чи іншому вигляді. Але чомусь щодня люди знищують інших людей, а останні події в Україні, геноцид у Бучі та інших містах, які були під російською окупацією, змушують засумніватися в тому, що людина і людяність мають щось спільне.

Досить показова дискусія щодо кейсу Красовського - російське суспільство дискутує, чи він був правий, коли говорив про необхідність знищення українських дітей - частина російського суспільства погоджується з тим, що це необхідно, частина стверджує, що це занадто. В цій дискусії ми втратили той факт, що знищення дорослого українського населення вже навіть не обговорюється - вона стала сприйматися як буденна норма припустимої жорстокості.

В даному випадку ми можемо говорити про жорстокість масштабу геноциду - поняття, яке в ХХІ столітті вже вважалось настільки забороненим та засудженим, що його повторення здавалось неможливим.

В даному випадку ми можемо говорити про жорстокість масштабу геноциду - поняття, яке в ХХІ столітті вже вважалось настільки забороненим та засудженим, що його повторення здавалось неможливим.

Ми можемо узагальнити існуючі дослідження жорстокості і класифікувати їх в декілька основних гіпотез.

1) Насильство є результатом медіа-пропаганди, коли довірливі люди починають бачити добро в насильстві як знищенні гіпотетичного зла. Злом може бути будь-який об'єкт, ресурси якого цікавлять творця пропаганди. Тому, щоб описати це, відбувається обряд дегуманізації – ти не чиниш насилля і не вбиваєш людей, ти знищуєш зло, як вчить пропаганда. У випадку з Росією: «Ви не вбиваєте сусідів-українців, це переодягнені нацистські чи натівські солдати» сформувало уявлення про себе як про власника сакрального права на насильства.

Але чи така потужна пропаганда? Якщо включити телевізор на російському каналі, послухати пропаганду, ви підете вбивати українців?

У цьому випадку, названому головним винуватцем пропаганди, ми виправдовуємо всіх агресорів як неохочих до насильства, робимо їх «жертвами пропаганди» (теорія «хороших росіян за поганого Путіна») і розвиваємо межі толерантності до жорстокості. Крім того, наукові періодичні видання показують, що вплив ЗМІ на зростання/зменшення насильства та жорстокості не є таким однозначним. Подібно до того, як теорія медіакультури може бути джерелом насильства – ще Аристотель вважав, що перегляд трагедій (або перегляд сцен насильства у фільмах за сучасною версією американського психолога Фешбаха) дозволяє нам якимось чином зменшити схильність до насильства через пережитий катарсис. Підтверджено, гіпотеза про те, що потоки закликають до насильства в медіа-просторі, однозначно зробить нас більш агресивними.

В 2011 році було потужне зростання кількості досліджень щодо корисності жорстокості у медіа (насамперед і відеоіграх), але кількість захисників приблизно дорівнювала кількості критиків: (Ryan C.W. Hall «A Plea for Caution: Violent Video Games, the Supreme Court, and the Role of Science» VS. John P. Murray, «A Plea for Concern Regarding Violent Video Games»). Також сплеск досліджень спостерігався після терактів, які були скоєні молодими людьми (стрілянина у школах та інші).

Але зв'язок інформаційних потоків та зростання/зменшення жорстокості не має таку пряму кореляцію, як уявляли автори, зараз численні дослідження показують, що тільки спостереження за насильством/або заклики до насильства в ЗМІ, відео та навіть у відео іграх не дадуть такого однозначного сплеску жорстокості, на який можна було б розраховувати згідно з цією теорією. Тобто російські новини, звичайно краще не дивитися, але тільки спостереження за російськими новинами не зробить з тебе вбивцю/насильника.

2) Чи можуть бути причиною насильства історичні та еволюційні причини? Може, насильство і зростання жорстокості – це просто закономірний результат розвитку нашої людяності (виживає найсильніший)? Але якщо ми зробимо історичний екскурс, то зрозуміємо, що останнім часом насильства стало менше. Дослідження історії культури показує, що коли король пропонував замість смертної кари «виколоти йому очі і каструвати», це сприймалося народом як надзвичайна доброта. Це вважалося надзвичайно гуманним для тих часів, на тлі багатьох видів смертної кари у вигляді колесування, зашивання в мішок і утоплення, спалення, четвертування, поховання живцем, обертання тіла навколо колеса, посадження голови на стовп, спалення трупа після відсікання голови, відсікання руки у мертвого тіла тощо». [ОБСЕ]

Тобто сьогодні ми маємо зменшення жорстокості/насильства, але набагато більше говорять про насильство, тому що більше елементів почали маркувати як жорстокість чи приниження людської гідності. Це пов'язано з когнітивним упередженням «фундаментальної помилки виживання»: дефектом нашої системи відбору даних, коли ми розглядаємо лише доступну інформацію про одну групу об'єктів «вижили» і не беремо до уваги, що не менш важлива інформація прихована. серед «мертвих» (у цьому випадку мається на увазі, що минуле приховує набагато більше жорстокості, але про це вже не говорять). Подібним чином ми схильні інтерпретувати збільшення розмов про жорстокість як зростання жорстокості, тоді як насправді обговорення жорстокості є невід'ємною частиною розуміння її як неприйнятної та зменшення її.

3) Чи можуть загальнофілософські парадигми мислення бути причиною жорстокості? Частково так, тому що якщо певна частина людей з якихось причин вважає себе кращою за інших, вона автоматично привласнює собі «право бути жорстоким». Як без гіпотези арійської надлюдини (синтезу теорій Ніцше і Лебона) імперія Гітлера була б неможлива, так і без Бердяєва з його «Москвою – третім Римом» як російської національної ідеї та комплексу Агресивний делірій, який називають філософією Дугіна, імперією Путіна був би неможливим.

Але це не дає відповіді на питання, чому на війні одні вбивають лише учасників бойових дій, а інші з надзвичайною жорстокістю винищують мирне населення. Більшість з них нічого не знають про філософа Дугіна, він просто підготував поведінкову копінг-стратегію, згідно з якою жорстокість схвалюється суспільством.

Але чому така різниця, якщо основа рішення лежить в одній філософській площині?

Російські філософи теж винні в створення бекграунду толерування насильству, але все ж таки філософи пов'язані з критичним мисленням, питаннями та аргументацією, що не характерно для тих людей, які вчиняють найбільш жорстокі вчинки. Потрібно щось більше, не вистачає декількох ланок між філософією Дугіна та звичайним російським солдатом, який гвалтує жінок, (бо він про Дугіна та інших російських філософів ніколи не чув).

4) Може, коріння жорстокості варто шукати не в пропаганді, філософії та культурі, а в біології? Можливо, існує ген агресії, який робить людей більш схильними до жорстокої поведінки? І в одних народів цього гена більше, а в інших менше? Дійсно, кожна людина має свої власні генетичні та нейрофізіологічні особливості, але поєднання генів з високим рівнем агресії не означає автоматично, що людина стає схильною до насильства. Рівень агресивності коригується соціально схвалюваною поведінкою, якщо людина в дитинстві та підлітковому віці оволодіє прийомами оволодіння агресивними імпульсами, то при вроджено високому рівні агресивності він не потерпить жорстокого поводження і не буде сам вдаватися до насильницьких дій.

В даному випадку ми повинні бути дуже обережні, інакше ризикуємо повторити помилки евгеніки, яка вишукувала «правильних та неправильних» людей, а інколи правильні та неправильні народи. Ні, хоча існує спокуса пояснити все «спотвореною біологією», слід визнати, що в генотипі середньостатистичної російської людини не більше і не менше агресивності, ніж у інших народів. Може трохи менше лінгвістичних здібностей, бо росіяни завжди визнавали важливість тільки однієї мови - своєї власної (в культовому фільмі «Гостя з майбутнього» є такий момент, що радянський школяр одразу здогадалься, що Аліса з майбутнього або шпигунка - російський школяр не міг знати англійську мову на рівні вище А1), хоча насправді лінгвістичні дослідження показують, що мову здатні опанувати тільки вмотивовані студенти [Anjomshoa, L., and Sadighi, F.], а російські школяри були вмотивовані тільки на те, що наша мова найкраща і ми повинні змусити всі інші народи її вивчити, замість того, щоб вчити інші мови.

Ще до війни я проводила опитування в ОНПУ, де хотіла перевірити, чи існує кореляція між толерування жорстокості і рівнем агресивності в тесті Buss - Durkee Hostility Inventory, (BDHI). Але кореляції не було знайдено: статистика з рівними

показниками стверджує, що люди з високим рівнем агресії можуть вважати жорстокість неприйнятною, а люди з низьким рівнем агресії через ряд факторів, у тому числі не завжди адекватне виховання, іноді терплять агресивну поведінку.

1) **Культурні норми.** В даному випадку ми маємо на увазі складний багатовимірний комплекс соціально-схвальних копінгів і патернів поведінки, які стверджуються через релігійні традиції, мистецькі практики, відношенні до науки, політики ті родини.

Культурні дослідження показують, що різні культури дуже по-різному сприймають проблему врегулювання припустимого/неприпустимого поведіння.

Так, при вивченні відношення до емоціонального врегулювання в різних культурах, було встановлено, що

- У деяких культурах (наприклад, латиноамериканська) ці розмови можуть вважатися «надто дорослими» або неприйнятними для дітей.

- Інші культури (наприклад, азіатська) можуть надавати значення «вигляду спокою».

- Культурні групи, які наголошують на традиційних гендерних нормах, можуть вважати емоційне вираження ознакою слабкості (наприклад, хлопчики не повинні плакати чи сумувати). [TF СВТ]

Щоб культурні особливості не заважали психологам працювати, вони рекомендують при роботі з клієнтами запитати:

- Розкажіть мені більше про те, як люди у вашій родині діляться своїми почуттями один з одним?

- Під час дитинства, як ваші батьки/вихователі виражали свої емоції?

- Під час дитинства чи були якісь загальні приказки про те, коли і як ви повинні ділитися своїми почуттями? (наприклад, «Дітей потрібно бачити, а не чути» або іспанською мовою «Los niños hablan cuando las gallinas означас»)

- о Як, на вашу думку, те, як вас виховували, впливає на те, як ви виражаєте свої емоції? [TF СВТ]

Першою сходинкою до толерування насильства має стати те, що насильство було припустимим в соціальному оточенні - тобто при зіткненні з насильством дитина не почула про неправильність того, що відбувалось. Наприклад, покоління, що зараз пішло воювати з Україною, в дитинстві (90ті) засвоїло, що зруйнована Чечня - це норма, тому що інакше Чечня б напала на Росію¹.

Дослідники припустили, що соціальні та культурні норми, які ведуть до терпимості до насильства, засвоюються в дитинстві, коли дитина зазнає тілесних покарань або стає свідком насильства в сім'ї, у засобах масової інформації чи в інших місцях ([Abrahams and Jewkes, 2005](#) ; [Brookmeyer](#)). та ін., 2005 ; [Лансфорд і Додж, 2008](#) ; [ВООЗ, 2009](#)). Свідки насильства в дитинстві створюють норми, які можуть призвести до прийняття чи вчинення безлічі насильницьких дій чи дій, але це також може стати потужною точкою втручання для запобігання насильству. Хоча

¹ В 90ті роки я мала нещастя навчатися в російській школі, і діти там постійно чули, що якщо Росія не вб'є всіх борців за незалежність Чечні, то чеченці прийдуть і вб'ють російських дітей.

дослідження в цій галузі обмежені, багато попередніх досліджень показують перспективність активного впливу або зміни існуючих соціальних норм з метою зменшення випадків насильства серед певної групи населення ([ВООЗ, 2009](#)).

Лорі Хейз з дослідницького консорціуму STRIVE сказала, що її робота в Центрі гендерного насильства та здоров'я показала, що поведінка може утримуватися матрицею норм, переконань і схем, і вона наголосила на необхідності визнати можливість трансформувати поведінку шляхом створення нової позитивної норми. Вона показала, що тут схема включає глибоко вкорінені когнітивні структури, які стимулюють застосування насильства і які часто пов'язані з нормами приватності сім'ї.

Попередні дослідження фіксувала свою увагу на проблемних родинях, але зараз ми стикнулись з тим, що проблема нормалізації жорстокості і не сприйняття жажливих тортур як щось неприпустиме є характерним для цілої культури. І зараз ми знову говоримо про Росію.

Це дуже цікавий випадок, коли не те що дитина стала свідком насильства. Це приклад того, як діти жили в насильстві і не бачили альтернативи насильству. Ситуація «не бачити світ без насильства» майже неможлива для ХХІ століття, коли у більшості є інтернет, і можна подивитись, що цивілізований всесвіт не толерує насильства (в радянські часи це вирішував залізна завіса, яка не давала людям побачити альтернативу), але всі випадки іншої моделі поведінки Росією тлумачиться як моральна деградація та розпад традиційних православних вищих цінностей. В які як раз насильство вписується дуже непогано. Розберемо, які саме культурні стереотипи спричинили зростання толерантності до насильства:

а) Гендерні стереотипи.

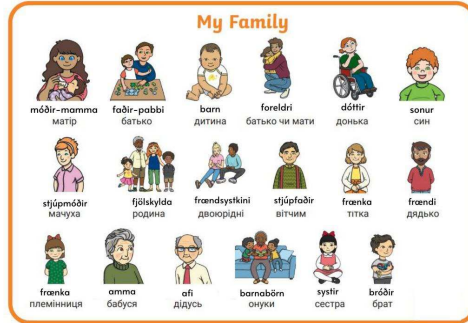
Життя триває, ми звільняємось від застарілих стереотипів та рухаємось далі. Але не всі ми.

У минулі часи ми часто чули «не відповідай кривднику, ти ж дівчинка» або «вдар кривдника, ти ж хлопець». Його досі можна почути на території колишнього Радянського Союзу, а на території Росії саме ці стереотипи останнім часом розповсюджуються набагато більше, ніж раніше. Людство витратило багато зусиль на боротьбу з гендерними стереотипами. Але боротьба з ними можлива через розвиток критичного мислення, яке не є бажаним в багатьох тоталітарних країнах, тому там свідомо ігнорується жорстокість та застарілість багатьох традиційних патернів ролевої гендерної поведінки. Таким чином, через невідповідність сучасним реаліям допінгів «бий, ти ж хлопець» та «терпи, ти ж дівчинка» родинна жорстокість зростає (особливо після карантину COVID 2019, де вимушена ізоляція відкрила в багатьох людях не найкращі риси), а як показує емпіричні дослідження: «Аналіз модереного посередництва показав, що студентки коледжу, які частіше були свідками вчинення психологічної агресії від матері до батька, як правило, дотримувалися більш прийнятної ставлення до психологічної агресії та, у свою чергу, чинили більше психологічної агресії проти своїх партнерів[[Toplu-Demirtaş, E., & Hatipoğlu-Sümer, Z., 2021](#)].

Ситуація з культивуванням шкідливих стереотипів щодо гендерних ролей та функції родини породжує **відсутність уявлення про ненасильницьку комунікацію.**

Порівняємо дещо з дитинства «здорової людини» та того, що є культурно

закріплені нормами в Росії. В якості моделі здорової ненасильницької комунікації візьмемо Ісландію та приклад зі школи, який показує дітям картинку для вивчення родини: наголошується, що батько бере участь у вихованні дітей (на російських картинках зазвичай з дитиною зображена мати), серед присутніх є дитина з інвалідністю як нормалізація того, що люди є різними та дискримінація не припустима.

(малюнок з батьківського чату школи Вармаланд, Ісландія).

Для порівняння - в російських картинках жінки з дітьми та в спідницях або

сукнях.

[Шапошникова, 2022]

Наступна картинка щасливої родини зображає жінок традиційно за прислужуванням на святі, серед якого відбувається сварка між дітьми, де хлопчик дразнить дівчинку і ми бачимо, що дівчинка дуже засмучена - але в російській родині сварка є нормою - бо «милі браняться тільки тішаться» (<https://kartinkin.net/75723-kartinki-na-temu-moja-semja.html>).

Теж цікава деталь - в Україні нещодавно був зроблений цікавий курс для боротьби з гендерними стереотипами, де було проаналізовано, що деякі дитячі підручники ще містять некорисні стереотипи, що в задачах дівчата готують вареники, а хлопчики перемагають в шахматних турнірах (підкреслюючи «розумність хлопчиків» та «службо вість по господарству дівчаток») - саме це є ідеалом російської родини, де про шкідливість такого навіть немає дискусій.

В шахи грають тільки чоловіки. Дівчата або працюють по домогосподарству або читають рожеві книжки.

Ну і на завершення огляду базової картинки родини - цікавий приклад. Якщо зауглити «родина в Росії», одне з перших, що видає гугл: «Сегодня для школьников состоится Всероссийский открытый урок «Большая семья – Россия!». Це дуже схоже на ідеальну тоталітарну державу, яку планував Платон - ніякої «нуклеарної індивідуальної родини» - «Моя родина - це моя держава». (https://www.engels-city.ru/news-line/75156-segodnya-dlya-shkolnikov-sostoitsya-vserossiyskij-otkrytyj-urok-bolshaya-semya-rossiya))

Що ми бачимо - традиційна родина з підкресленими застарілими гендерними стереотипами вважається в Росії припустимою формою (як і Платон припускав це для ремісників), але найкраща форма, це родина - держава.

Країна, де тоталітарний ідеал Платона переміг, малоє нам тотальну відсутність емпатії як закріплену традицію: «Не будь м'яким, це слабкість, ознака програшу».

б) Колективне формування негативних переконань: «Світ небезпечний» - як причина заохочення насильства.

Доктор психології Е. Фоа, автор теорії пролонгованої експозиції (методу боротьби з ПТСР), велику увагу приділила формуванню установки негативної установки «світ небезпечний» і як ця установка негативно впливає на людей, руйнуючи їх здатність адекватно оцінювати ситуацію[Foa, 2007]. Росія роками культивувала це переконання.

Для порівняння візьмемо «пояснювальну записку» – чому Росія напала на Україну та знищує міста та людей ось уже 8 місяців: «Спроба задовольнити агресора напередодні Великої Вітчизняної війни виявилася помилкою, яка дорого коштувала нашому народові. "Вдруге ми такої помилки не припустимося", - заявив Володимир Путін. Проблема в тому, що на прилеглих до нас наших історичних територіях створювалася ворожа нам "анти-Росія", яка була поставлена під повний зовнішній контроль, посилено обживалася збройними силами натовських країн і накачувалась зброєю. Це реальна загроза не просто нашим інтересам, а самому існуванню нашої держави, її суверенітету. Це і є та сама "червона риса", про яку неодноразово говорили. Вони її перейшли", - підсумував президент РФ [Егоров, 2022].

У цьому твердженні, навіть якщо не брати до уваги брехню про задоволення агресора (Росія в ситуації з Гітлером не задовольняла агресора, а синхронно з Гітлером напала на Польщу і розділила її), чітко вимальовується заохочення стратегії «бий першим», нехай потенційний ворог тебе боїться. Весь світ для Росії сприймається як ворог чи потенційна здобич - тобто у будь-якому разі жорстокість стає виправданою. Напасти на сильну країну – це перемогти потенційного ворога. Напасти на слабку країну - це отримати здобич, яку інакше міг би отримати ворог. Згадаймо знамениту марну фразу російської пропаганди: якби ми не напали на Крим, там уже були б солдати НАТО.

Вбивства, вибухи житлових будинків подаються в Росії не як жорстокість, а як різновид ввічливості: «Введення російських військ почалося в режимі "ввічливих людей"». Росія не збиралася розпочинати повномасштабну військову операцію.

Разом з військами були введені і значні сили Росгвардії - підрозділи ОМОНів та СОБРів з різних регіонів, у завдання яких боротьба з регулярними частинами та авіацією противника не входить[Егоров, 2022].

с) Аргумент до авторитету

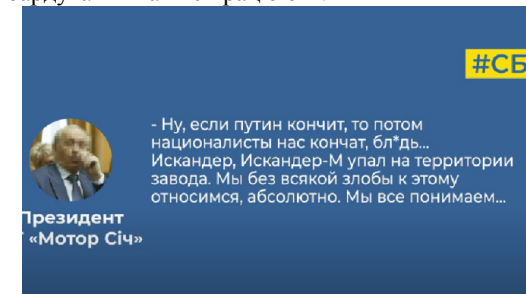
Окрім гендерно-родинної проблеми існує ще проблема толерування жорстокості, якщо насильство вчиняють/або до насильства закликають окремі авторитетні групи людей. Розглянемо цей стереотип більш детально.

Після проведеного опитування (<https://forms.office.com/r/iNQyx514ma>) статистика показує, що більшість українських респондентів не толерують жорстокість, але деякі види інколи здаються їм можливими та виправданими: «жорстокість тренера необхідна для спорту», «жорстокість можна дозволити у фільмах відомим режисерів». Як показує аналіз російських ЗМІ щодо скандалів зі спортсменами та обговорення кінострічок - в Росії ці тенденції виражені набагато більше. Жорстокість, яка пов'язана з авторитетною людиною (тренером у спорті або відомим режисером) сприймається людьми як необхідна - що повертає нас до «аргументу до авторитету» - дуже старовинної логічної помилки.

Тоталітарні лідери з задоволенням користуються цим «правом авторитету» і навіть діляться ним з рештою громадян, які толерують тоталітаризм - «ми особливі, нам можна, ми знаємо краще, що так треба».

Найбільш жахливим в ситуації з Росією, коли цей стереотип «ну йому можна, він знає, що робить» ми спостерігаємо у тих, хто є жертвою насильства - деякі українці, як показало розслідування з президентом Мотор Січ, вважають, що «ми розуміємо, що нас треба бомбити».

Перша думка - от нехай би бомбили виключно зрадників - тих, хто настільки любить Путіна, що з розумінням ставиться до бомбардування. Але, на жаль, бомбардування так не працюють.

д) Культура обраних - або релігійні стереотипи.

Наступний крок після формування засади, що «авторитетам все можна», є формування «колективному авторитету» - все можна будь-кому з нас, бо ми уособлюємо велику націю. Толерування гендерних стереотипів: «Ми ж хлопці, ми повинні показати Заходу» (проблема ще в тому, що міфічний «хижий захід» їх ніяк не чіпав, але якщо сформована когнітивна установка, що світ є небезпечним, то ти сприймаєш всіх крім представників своєї культури, як ворогів) надає носіям цієї думки схвальне підґрунтя для подальшого кроку - ідеологічно-релігійного закріплення власної обирності та можливістю поставити себе вище поняття

«жорстокість» та дати особливе право на насильство.

Влада Росії (користуючись аргументом до авторитету) зараз активно намагається показати «священу війну» з Україною боротьбою антихриста (Сатани) з російською православною церквою. Дуже нагадує фільм Костянтина Лопушанського «Руська симфонія». Фільм розповідає притчу про Страшний суд, дія якої відбувається в реаліях Росії 90-х. Апокаліпсис відбувається за допомогою потоку. Головний герой, російський інтелігент, вирушає в дорогу, щоб врятувати дітей, та збирає на битву проти Антихриста всі російські воїнства з усіх століть в ім'я урочистості православ'я, але з'явившись на місце битви, виявляє, що саме воно є воїнством Антихриста».

Кращої ілюстрації до нещодавніх промов Гундяєва та Путіна щодо «сатинської України», важко знайти.

е) Кордони та уявлення про власну безпорадність:

Невже аргумент до авторитету дійсно блокує критичне мислення і ніхто в Росії не має сумнівів щодо необхідності жорстокості? Має, але ці сумніви теж стають частиною культури толерування насильства.

«...а в одному кутку лунали п'яно-гіркий невгамовний плач і зітхання з нескінченним голосінням: «За що ж він мені морду розквасив?.. Ні, ти мені скажи, за що він мене розчинив всього?.. Чи може він? .. Ніяк він цього не може ... І я не можу ... і він, значить, не може ... Ні, ти мені скажи, за що ... і т.д. Чудово, що в російській людині в сивушно-п'яному образі всі його думки головним чином і майже завжди зосереджуються і плутаються біля одного уявлення про те, що вона може, і чого не може, а також і про те, що можуть і чого не можуть інші . Це майже загальна характеристична характеристика. [Крестовський]

Дослідження Фоа виявило, що майже завжди поруч з негативними когніціями про світ «світ небезпечний» іде негативні когніції про себе <http://www.fortrefuge.com/quiz-PTCI-score.php> [Foа, 2007]

Це сама та проблема, на якій піднялася велика російська культура Толстого та Достоевського - опис героїв, які захилюються в негативних когніціях по відношенню до себе і всесвіту, ставили питання: чи маю я особливе виняткове право на насильство? Саме ця ідея буде потім підхоплена Ніцше. Запитання Раскольникова «чи є я твар, що тремтить, чи маю право» говорить саме про це балансування між дуже низьким оцінюванням себе і манією величчя, яку як захисну реакцію культивує російська культура - за допомогою численних дискримінацій та хейт спіччей малюючи себе «великим старшим братом», якому дозволено набагато більше за інших, і який має виняткове право вирішувати долю інших та карати тих, хто незгодний [докладніше про російський колоніалізм у Томпсон, 2006].

Середньостатистичний російський солдат не може не бути не жорстоким - йому треба постійно доводити собі та світові, що він «має право». Тобто кожного дня і з кожним вбивством він запитує, чи буде покарання? Чи буде відповідь «хижого заходу» і якщо її немає, то він впевнюється, що так, йому все можна і він має дозвіл на будь-яку жорстокість. Якщо б Захід прислав війська, то такої «вседозволеності» би загарбники не відчували.

ф) Ретравматизація пам'яті: культивування дискретного сприйняття всесвіту.

Дослідження ПТСР показують, що людина здатна подолати травматичний

досвід, якщо «їхні погляди на світ і себе є гнучкими; вони здатні розглядати травму як унікальний досвід, який не має широких наслідків для природи світу та природи їхньої здатності впоратися з нею. Навпаки, люди, чиї погляди є жорсткими та чорно-білими: або те, що світ цілком безпечний, і вони цілком компетентні в ньому поводитися, або те, що світ абсолютно небезпечний, і вони абсолютно нездатні вижити в ньому, — це у людей розвивається ПТСР. Тому що якщо ти думаєш, що світ небезпечний і ти не в змозі ним керувати - травма лише зміцнює цю віру. І якщо ви думаєте, що світ надзвичайно безпечний, і ви надзвичайно компетентні в ньому орієнтуватися – травма повністю руйнує ваші погляди, і ви відновлюєте їх з нуля, спираючись лише на травматичний досвід».

Як зламати у людини здатність опиратися травмуючому досвіду? Досить просто - оточити флешбеками та інтрузіями. Ідентифікувати людину з травмою. Зробити травматичний досвід не частиною прийнятого та опрацьованого минулого, а постійним нагадуванням - ретравматизацією.

Кожна культура має травмуючі спогади, і їх правильне опрацювання визначає подальший шлях культури (як приклад найбільш ефективного подолання колективної травми можна навести Ізраїль). Але з них можна зробити джерело «постійної помсти» небезпечному світу за травмування та потенційно можливість травмування (промова Путіна від 27.10.22).

В якості матеріалу для флешбеків та інтрузій в Росії використали досвід другої світової війни. Багато дослідників дивуються, чому світ сприймає війну як травму, а росіяни згадки про неї сприймають як свято? Бо саме ця постійна ретравматизація дозволяє тримати людину в тонусі негативних когніцій «світ небезпечний, я не впораюсь» і після цього кожна іншу війну сприймати як своєрідну експозицію: от тоді ми не були готові до війни, але зараз ми підготуємось і точно всіх ворогів знищимо.

«Люди, які швидко одужують, сприймають травму як обмежений у часі, жахливий досвід, який не обов'язково означає, що через це майбутнє зруйновано, і відтепер відбуватимуться погані речі». - для росіян відсутність справжньої перемоги стала постійним тригером, який нагадує, що треба довести собі та всесвіту, що вони таки можуть повторити і переіграти сценарій.

г) Дегуманізація і газлайтінг.

Про дегуманізацію в ЗМІ було сказано вже досить багато. Не так просто вбивати твого сусіда українці (нехай навіть у нього не маж цієї супер-здатності бути поза норм і правил про жорстокість), але дуже легко вбити нациста та хохла.

Вчені з усього світу проводять численні дослідження мови ненависті та її шкідливості. Це дуже зменшує розуміння жорстокості як припустимого. Російські вчені теж проводили, доки не був прийнятий закон щодо заборони просвітницької діяльності без ліцензії. Багато дослідників отримали аналог гітлеровської «жовту зірку презирства» - звання інагента. Вони тепер теж змушені постійно «вдягати» її на своїх сайтах, як Медуза, Нова газета та інші.

Дуже показовою є хвиля глузування, яка охопила Росію після того, як Україна подала заявку на визнання дій росіян в 30 роках як геноциду-голодомру української нації. Саме ті люди, які стверджували, що ніякого геноциду не було, зараз вимагають залишити українців без тепла і їжі, а краще, скинути на них ядерну бомбу.

Висновки

В чому коріння жорстокості в масштабах культури? Це складний рецепт.

Беремо велику частку гендерних стереотипів («вдар того, хто тебе скривдив, ти ж хлопчик»), додамо негативні когніції щодо небезпечного світу («запад постійно хоче тебе скривдити»), намішаємо когнітивних упереджень (аргумент до авторитету - існують люди/народи, яким все дозволено, тому що вони кращі за інших), сформуємо «культуру обраних», яку притрусимо релігійними переконаннями щодо «сатанізації» решти світу. Щоб підтвердити свою «обраність» та «особливість», власність права на жорстокість, людина буде постійно вдаватися до насильства, щоб перевірити, чи дійсно мені це вдасться та минеться без наслідків? Заморозимо, щоб довше зберігалось, це почуття постійною ре травматизацією (от наші предки перемогли фашизм, але не до кінця, а от ми будемо його перемагати завжди і до кінця). І прикрасимо хейт-спічем дегуманізації та газлайтінгом, що «вам все здалося», це ніяк не жорстокість.

Саме так ми отримаємо російський кейс жахливого геноциду у XXI столітті - того, що здавалось вже зовсім не можливим в Європі.

P.S. Приклади жорстокості російських загарбників.

- Росіанка прокидає Україну <https://www.youtube.com/watch?v=Sr0AI2j84MA>
- Родина загарбника вимагає вбивати українських дітей <https://www.unian.ua/war/viyna-v-ukrajini-rosiyanka-rozpovila-shcho-b-vona-zrobila-z-ukrajinskimi-ditmi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11821617.html>
- Приклади + фактчекінг <https://www.dw.com/ru/kak-putin-opravdyvaet-vtorzhenie-v-ukrainu-faktcheking-dw/a-60960083>
- Приклади <https://ukrainer.net/rossyiane-dolznyi/>
- Згвалтування <https://www.unian.ua/war/shchonaymenshe-400-ukrajinskih-ditey-ta-doroslih-zgvaltuvali-rosiyski-okupanti-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11802429.html>
- Перехоплення розмов та вимоги вбивати більше: <https://www.unian.ua/war/perehoplennya-sbu-okupanti-obgovoryuyut-rozstril-shkolyariv-i-litnih-lyudey-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11800449.html>
- Перехоплення розмов: <https://www.youtube.com/watch?v=8jTvgMAJAA4>

Список літератури

1. Платон. Гіппій. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Plato/Dialohy/> (дата звернення 21.09.2022)
2. Ryan C.W., Hall A. *Plea for Caution: Violent Video Games, the Supreme Court, and the Role of Science*. URL: [https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196\(11\)60008-6/fulltext](https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196(11)60008-6/fulltext) (дата звернення 21.09.2022)
3. Murray J., Biggins B., Donnerstein E. *A Plea for Concern Regarding Violent Video Games*. URL: [https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196\(11\)65184-7/fulltext](https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196(11)65184-7/fulltext) (дата звернення 21.09.2022)
4. The death penalty in the OSCE region, 2006. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/e/20753.pdf> (дата звернення 21.09.2022)
5. Гостя з майбутнього. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KxuEAsChWdY> (дата звернення 21.09.2022)
6. Buss - Durkee Hostility Inventory, (BDHI). URL: <https://scales.arabpsychology.com/s/buss-durkee-hostility-inventory-bdhi/> (дата звернення 21.09.2022)

7. Addressing the Social and Cultural Norms That Underlie the Acceptance of Violence// National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine; Division of Behavioral and Social Sciences and Education; Health and Medicine Division; Committee on Law and Justice; Board on Children, Youth, and Families; Board on Global Health; Forum on Global Violence Prevention. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK493719/> (дата звернення 21.09.2022)
8. Feshbach, S. Dynamics and morality of violence and aggression: Some psychological considerations. *American Psychologist*, 26(3), 281–292. URL: <https://doi.org/10.1037/h0031219> (дата звернення 21.09.2022)
9. Шапошникова С. Развивающие карточки для развития речи и расширения словарного запаса малышей «Семья». М. Амелика, 2022
10. Картинки на тему моя семья. URL: // <https://kartinkin.net/75723-kartinki-natemu-moja-semja.html> (дата звернення 21.09.2022)
11. Foa E. *Prolonged Exposure Therapy for PTSD*. Oxford, 2007
12. Крестовский В. В. Петербургские трудности. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=41583> (дата звернення 21.09.2022)
13. TF СВТ. URL: // https://tfcbt2.musc.edu/en/sections/affect-identification-regulation/cultural_consideration (дата звернення 21.09.2022)
14. Toplu-Demirtaş, E., & Hatipoğlu-Sümer, Z. (2021). Aggression begets aggression: Psychological dating aggression perpetration in young adults from the perspective of intergenerational transmission of violence. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. Advance online publication. URL: <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02461-5> (дата звернення 21.09.2022)
15. Anjomshoa, L., and Sadighi, F. (2015). The importance of motivation in second language acquisition. *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 3(2): 126-137
16. Егоров И. Тринадцать важных вопросов о причинах, ходе и прогнозах специальной военной операции России// "Российская газета", 2022. URL: // <https://rg.ru/2022/03/19/trinadcat-vazhnyh-voprosov-o-prichinah-hode-i-prognozah-specialnoj-voennoj-operacii-rossii.html> (дата звернення 21.09.2022)

Borodina Nataliia

THE ROOT OF VIOLENCE: THE CASE OF THE RUSSIAN INVADERS

What are the roots of violence in the scale of culture? It contains several important parts: 1) gender stereotypes ("hit the one who hurt you, you're a boy"), 2) negative cognitions about the dangerous world ("the West always wants to hurt you"), 3) cognitive prejudices (argument to authority - there are people/nations that everything is allowed because they are better than others). This mix of dangerous prerequisites forms a "culture of the chosen", which we will shake with religious beliefs, in order to "satanize" the rest of the world. In order to confirm his " exclusivity chosenness of this people" and "specialness", the ownership of the right to cruelty, a person will constantly resort to violence to check if I can really succeed and pass without consequences? Let's freeze this feeling to keep it longer by constant re-traumatization (our ancestors defeated fascism, but not to the end, but we will always defeat it to the end). Last step of forming paradigm of tolerance to violence is a hate speech of dehumanization and gaslighting that "everything seemed to you", this is not cruelty and no violence.

This is how we will get the Russian case of a terrible genocide in the 21st century - something that seemed impossible in Europe.

Key words: dehumanization, cruelty, violence, gender stereotypes, media propaganda.

References

1. Plato Hippius /<https://chtyvo.org.ua/authors/Plato/Dialohy/>
2. Ryan C.W., Hall A., 2010, Plea for Caution: Violent Video Games, the Supreme Court, and the Role of Science [https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196\(11\)60008-6/fulltext](https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196(11)60008-6/fulltext)
3. Murray J., Biggins B., Donnerstein E., 2010, A Plea for Concern Regarding Violent Video Games [https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196\(11\)65184-7/fulltext](https://www.mayoclinicproceedings.org/article/S0025-6196(11)65184-7/fulltext)
4. The death penalty in the OSCE region, 2006 <https://www.osce.org/files/f/documents/7/e/20753.pdf>
5. Guest from the future, 1984, <https://www.youtube.com/watch?v=KxuEAsChWdY>
6. Buss - Durkee Hostility Inventory (BDHI), 1957, <https://scales.arabpsychology.com/s/buss-durkee-hostility-inventory-bdhi/>
7. Addressing the Social and Cultural Norms That Underlie the Acceptance of Violence// National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine; Division of Behavioral and Social Sciences and Education; Health and Medicine Division; Committee on Law and Justice; Board on Children, Youth, and Families; Board on Global Health; Forum on Global Violence Prevention. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK493719/>
8. Feshbach, S., 1971, Dynamics and morality of violence and aggression: Some psychological considerations. *American Psychologist*, 26(3), 281–292. <https://doi.org/10.1037/h0031219>
9. Shaposhnikova S., 2022, Developing cards for the development of speech and expanding the vocabulary of children "Family". M. Amelyka.
10. Pictures on the theme of my family, 2022, <https://kartinkin.net/75723-kartinki-na-temu-moja-semja.html>
11. Foa E., 2007, *Prolonged Exposure Therapy for PTSD*. Oxford
12. Krestovsky V. V., 2022, Petersburg Slums <https://booksonline.com.ua/view.php?book=41583>
13. TF CBT, 2022, https://tfcbt2.musc.edu/en/sections/affect-identification-regulation/cultural_consideration
14. Toplu-Demirtaş, E., & Hatipoğlu-Sümer, Z., 2021, Aggression begets aggression: Psychological dating aggression perpetration in young adults from the perspective of intergenerational transmission of violence. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02461-5>
15. Anjomshoa, L., and Sadighi, F., 2015, The importance of motivation in second language acquisition. *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 3(2): 126-137
16. Egorov I., 2022, Thirteen important questions about the reasons, progress and forecasts of the special military operation of Russia// "Rossiyskaya gazeta", 2022 <https://rg.ru/2022/03/19/trinadcat-vazhnyh-voprosov-o-prichinah-hode-i-prognozah-specialnoj-voennoj-operacii-rossii.html>

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022